

vezette hajóraj számos kisebb antant hajót elsüllyesztett, ennek következtében lazult a szövetségesek tengeri blokádja. Elemzi a cattarói matrózfelkelés kitörésének okait, annak leverését, Horthy – mint utolsó parancsnok – szerepét a császári és királyi hadiflotta 1918. október 31-én a kialakuló délszláv állam képviselőinek történt átadásában.

Végül részletezi az osztrák–magyar haditergészet felosztását a világháborúban győztes nagyhatalmak között, ahol az adatok ezt lehetővé tették, nyomon követi a parancsnokok,

vezető személyiségek későbbi sorsát a Monarchia utódállamaiban.

Végezetül hadd térjek ki néhány apró negatívumra, melyek alapvetően nem vonnak le a mű értékéből. A szerző szemléletesebbé tehetné volna a leírásokat korabeli fényképfelvételekkel, művészi metszetekkel. A magyar parlamentben, illetve a delegációkban az éves költségvetéssel kapcsolatos vitákat – helytelen módon – a közös hadiflotta fejlődésének kerékkötőjeként állítja be.

Balla Tibor

MARTIN GILBERT

THE ROUTLEDGE ATLAS OF THE FIRST WORLD WAR

(Routledge, London, 1994. 164 o.)

A hazánkban is ismert angol történetész – mint a címből is kiderül – az első világháború atlaszának összeállítására vállalkozott. Martin Gilbert a Merton College tagja Oxfordban. Számos mű fémjelzi eddigi munkásságát, így többek között Sir Winston Churchill hat kötetre sikeredett hivatalos életrajza, a néhai angol miniszterelnök iratainak 8 kötetbe rendezett kiadása, a zsidóság XX. századi kálváriájáról, az első és második világháború történetéről szóló munkák, diplomáciatörténeti dokumentumgyűjtemények. Az egyébként is termékeny szerző neve alatt napvilágot látott még tíz „történelmi atlasz”.

„Az első világháború atlasza” első ízben 1970-ben jelent meg Nagy-Britanniában, de az azóta eltelt több mint két évtized alatt, úgy tűnik, ismételten megnőtt az érdeklődés az első világháború eseményeit képileg megjelenítő, gazdagon illusztrált, népszerűsítő formában megírt kézikönyvek iránt. Ezen új – szám szerint második – kiadás azonban mindössze 5 térképvázlattal tartalmaz többet, mint az első. A művet bibliográfiai jegyzék, tárgy- és névmutató, valamint térképjegyzék egészíti ki. A kötethez Montgomery tábornagy – az El-Alamein-i győző írt előszót. A rövid bevezetés után az összesen 164 térképvázlatot tartalmazó munka tíz nagy fejezetre oszlik. Az ábrákon a háború különböző aspektusai elevenednek meg, tematika szerint összeállítva ábrázolják a szemben álló felek stratégiai terveit, az egyes országok, régiók hadigazdaságának területi elhelyezkedését, a fronton zajló hadműveleteket. Részletezik többek között az európai nagyhatalmi csoporto-

solások kialakulásának folyamatát a múlt század végén, a mozgósításkor fennállt erőviszonyokat, a világháború történéseit, évekre lebontva. Gilbert külön fejezetet szentel a légi, illetve a tengeri hadműveleteknek, a háborút lezáró békek következményeinek, pl. a politikai határok változásának. Minden fejezet előtt mottóként egy-egy angol költőtől, írótól, közéleti személyiségtől kölcsönzött vers- vagy dalrészlet, mondás áll.

Az olvasó első világháborúról szóló szakönyvekből megszerzett eddigi ismereteit jól kiegészíthetnék, tér- és időbeli eligazodását segíthetnék a mű térképvázlatai. Úgy érzem, indokolt a feltételes mód használata, hiszen szembeötlő, hogy ez esetben nem a szó klasszikus értelmében vett „atlaszról” van szó. Sokkal indokoltabb lenne a „vázlatgyűjtemény” kifejezés használata. Sok esetben csupán erős túlzással nevezhetnénk térképeknek a könyvben található ábrákat, vázlatokat. A képi és nyomtatott információk meg nem létét, vagy hiányos voltát nem mindig ellensúlyozzák a külön keretben megjelenített magyarázó szövegek, adatok, jelmagyarázatok. Sokszor nincsenek az ábrákon feltüntetve nagyon fontos részletek, pl. hadseregek, seregtestek számai, illetve nevei, csak az általános támadási irányok szerepelnek a fő hadszíntereken.

Gilbertnél is megfigyelhető az angolszás országok történetírásában eluralkodott tendencia, mely szerint jóval többet foglalkozik a Nyugat-Európában, illetve a Közel-Keleten és a gyarmatokon harcoló szövetséges csapatok tevékenységével – következképpen a kötetben is ezek

az ábrák vannak túlsúlyban –, mint az olaszországi, balkáni vagy orosz front eseményeivel. Ezen túlmenően erősen felröhatható a szerzőnek, hogy szinte kizárólag csak angol nyelven megjelent szakirodalomra hivatkozik.

A mű legnagyobb erénye az lehetne, hogy hiányt pótol, hiszen az 1945 után itthon és külföldön megjelent, első világháborúról írott

könyvek nem bővelkednek térképmelléletekben, a hadműveleteket részletező vázlatokban.

A fentebb leírtak ellenére úgy vélem, az 1914–18 között zajlott események iránt érdeklődő olvasóközönség és a szakemberek egyaránt haszonnal forgathatják az atlasz lapjait ismereteik bővítésére.

Balla Tibor

IZSÁK LAJOS–KUN MIKLÓS (SZERK.)

MOSZKVÁNAK JELENTJÜK...

Titkos dokumentumok, 1944–1948

(Századvég Kiadó, Budapest 1994. 293 o.)

Nem kell hozzá nagy fantázia, hogy megálapítsuk: a kötet az ún. „koalíciós idők” történetének egyik alapvető forrása lesz a jövőben. Az Oroszországi Föderáció Újkori Dokumentációs Központjában őrzött egykor titkos SZKP-iratok közül kiválogatott anyagot tartalmazó kötetről joggal érezhették úgy a szerkesztők, hogy „fontos kortörténeti dokumentumot adhatunk mind a kutatók, mind az érdeklődő olvasóközönség kezébe”. A több mint negyven dokumentum (azért nem lehet pontos számot adni, mert nem egy közülük több, szorosan összetartozó jelentést, vagy levelet tartalmaz) valóban érinti a korszak minden lényeges kérdését, természetesen sajátosan szovjet optikán keresztül. Kun Miklós az utószóban külön is felhívja a figyelmet arra, hogy a jelentéseket a felsőbb-séghez továbbító *pártapparátcsikok* – az egy, saját bevallása szerint is műveletlen és tapasztalatlan – Korotkevic kivételével nem tudtak magyarul, azt viszont jól tudták (vagy érezték), hogy az információkat, hogyan kell a „vezetés szája íze szerint” tálalni. Az említett utószó egyébként a lehetőség szerint – nemegyszer szellemesen megfogalmazva – segít eligazodni az amúgy áttekinthetetlen szovjet pártbürokrácia útvesztőjében. Igen jó „miniportrékat” kapunk tollából az „illetékes elvtársakról” is.

Mielőtt tartalmi szempontból néhány érdekességet kiemelve írnék a könyvről, dicsérőleg kell megemlékeznem az anyag közzétételének formájáról is. Mint hosszabb levéltárosi tapasztalattal rendelkező kutató, aki maga is bábáskodott több okmánypublikáció létrejötténél, igen kritikus szemmel néztem ezt. Mert nemcsak a pontos jelzeteket adják meg (aminek egyébként természetesnek kéne lennie), hanem közlik az ún. „kezelési feljegyzéseket” is, amelyek a ké-

sőbbi kutatások során, bizonyos összefüggések keresésénél fontosak lehetnek. Izsák Lajos jegyzetei higgadtan tájékoztatóak, tárgyilagosak. *Informálják* és nem irányítják a kötet forgatóját. Nagyon nehéz dolga lehetett a két fordítónak, Páll Ernának és Hitseker Máriának, mivel – szavaik szerint – a fordításnál: „maximális hűségre és pontosságra törekedtünk az iratok tartalmát és nyelvezetét tekintve egyaránt, nem állt szándékunkban például a dokumentumok »stílus színvonalának« korrigálása sem”. (A stílus maga az ember – szól az ismert esztétikai közhely...) Egyébként igen nehéz dolguk lehetett a cirillre átírt eredetileg latin betűs tulajdonnevek „visszatétele” során. Két lényegesebb hibát találtam: Eduard Benes cseh politikus legtöbbször csak *Bene* néven szerepel, s a ma már a TV-ből is ismert Oloffson Placid neve *Opafson* alakban maradt. Dehát ennyi „belefér” ekkora munkába. A levéltári kutatásokban egyébként Gennagyij Barugyov, Ljudmilla Koseleva és Larisza Rogovaja segített.

A kötet részletes tartalmi ismertetése külön tanulmányt igényelne, így inkább csak „szemezgetek” a dokumentumok között.

Megdöbbenő, hogy a magyar kommunista vezetők mennyire önállótlank voltak. Rákosi pl. az elvtársai által hozzá intézett *magánleveleket* is elküldte Moszkvába... Mindössze két kérdésben próbáltak valamiféle önálló véleményt kialakítani: a csehszlovákiai magyarüldözések ügyében (eredménytelenül), és az MDP programnyilatkozat tervezeténél. Itt – érdekes módon – éppen a józanabb szovjet észrevételeket igyekeztek mellőzni.

Nézzünk bele most a kritikus 1947-es év anyagába. Januárban I. V. Siskin, aki akkor